

Jamka, Rudolf

Grób okresu rzymskiego z Malkowic pow. pińczowski

Światowit 18, 179-192

1939 - 1945

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RUDOLF JAMKA

GRÓB OKRESU RZYMSKIEGO Z MALKOWIC
POW. PIŃCZOWSKI

(TOMBE DE LA PÉRIODE DITE ROMAINE DE MALKOWICE,
DISTR. PIŃCZÓW)

W 1938 r. Zakład Archeologii Przedhistorycznej Uniwersytetu w Warszawie zakupił bardzo ciekawy zbiór zabytków prehistorycznych od p. Andrzeja Ziemięckiego, dziennikarza z Warszawy. Sprzedawca otrzymał te zabytki w spadku po stryju T. Ziemięckim, znanym archeologu, w drugiej połowie ubiegłego stulecia. Początkowo bliższe szczegóły odkrycia tego materiału były nieznane, dopiero po przeglądnięciu korespondencji wymienionego archeologa, udało się stwierdzić, że część tego zbioru pochodzi z Malkowic, pow. pińczowski. Stanowisko to znane jest w literaturze prehistorycznej z odkrycia skarbu monet rzymskich, opracowanego przez prof. dra L. Piotrowicza¹.

Zabytki z Malkowic udało się wydzielić ze zbioru Ziemięckiego na podstawie poniższego listu:

„Dnia 27 lipca 1895 r. przy oraniu pola zwanego „Rozdół” mniej więcej 5 do 6 kroków od drogi prowadzącej z dworu do Koszyc natrafiono na:

1. kociołek miedziany, mocno zgnieciony, z śladami brzegu żelaznego, nitowanego ćwiekami o płaskich główkach. Wewnątrz naczynia znaleziono oprócz kości i popiołów ludzkich:

2) wędzidło żelazne,

3) żelazny miecz przed złamaniem zgięty, na trzy części przełamany — na miejscu rękojeści cienki drut zakończony łebkiem drobnych rozmiarów,

4) obok metalowe zakończenie pochwy,

5) kawałki prawdopodobnie podłużnego okucia z rowkami z jednej strony,

6) przy tym część okucia metalowego do rękojeści lub do zawieszania miecza,

7) dwie ostrogi z bodźcami stożkowatymi i guziczkami,

8) dwa groty przełamane i zgięte,

9) cewka żelazna do okucia laney,

¹ Piotrowicz L., *Skarb monet rzymskich z Malkowic pow. pińczowski*, „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne”, Kraków 1933, t. XV, str. 63—82. Tenże, *Dalsze denary rzymskie ze skarbu z Malkowic*, tamże, t. XVI, str. 104—105.

- 10) kawałek nożyka żelaznego z małym trzpieniem przy obsadzie,
- 11) rękojeść lub obsadka narzędzia czy też broni z kutego żelaza w formie rękojeści do pieczęci wykonana, nader dobrze zachowana wraz z gwoździkiem poprzecznym do obsady,
- 12) półkuliste naczynko lub też ozdoby wielkości połowy jaja kurzego, wykonane z brązu, patyną pokrytego,
- 13) dwa kawałki od bransolety brązowej w formie wałka,
- 14) żelazna szyja od naczynia takiegoż, dobrze zachowana wraz z ogniwem łańcuszka,
- 15) łańcuszek żelazny z ogień podobnej formy złożony,
- 16) kawałki żelaza od naczynia wraz z kośćmi rdzą przejęte,
- 17) czerepki naczynia glinianego.

Idąc w górę tego pola na 200 do 250 kroków od tego miejsca, znaleziono w 10 dni później trzy urny gruboziarniste, czarne, źle wypalone, szerokie u podstawy, z kantami ostrymi, z zawartością popiołów i kości.

Dziesięć lat poprzednio na przeciwnym końcu pola (gdzie odkryto kociołek) znaleziono znacznej wielkości urnę czarną z kośćmi i popiołami. Po drugiej stronie wąwozu, do którego schodzi całe to pole, jest znacznych rozmiarów wzgórze zwane po dziś dzień grodziskiem, naturalnie mocno od strony Wisły i jaru powyższego obwarowane. Na tym majątku w polach znajdują się w różnych punktach kopce spłaszczone, gdzie znajdowano czerepki gliniane”.

Malkowice 8 IX 1895

Podpis nieczytelny
(Majewski?)

Z zespołu malkowickiego powyżej wymienionego nie zachowały się ostrogi, półkuliste naczynko, kawałki żelaza od naczynia oraz skrupy naczynia glinianego. Z zabytków niejasne jest oznaczenie „półkuliste naczynko lub ozdoby wielkości kurzego jaja, wykonane z brązu”. Należy przypuszczać, że objaśnienie to może odnosić się do dolnego okucia rogu z zakończeniem półkulistym. Dalsze zastrzeżenie budzi odkrycie rzekomego kociołka brązowego. Zachowana blacha brązowa, nie wykazując żadnych krzywizn, nie zgadza się z tego rodzaju określeniem. Taśma ta będąc płaska, prosta, najprawdopodobniej była użytą jako okucie do skrzynki. Rzekome dwa fragmenty bransolety brązowej należy uważać za kółko do podnoszenia pokrywy wymienionej skrzyneczki. Następne objaśnienie, jak okucie metalowe do rękojeści lub do zawieszenia miecza, również nie jest właściwe. Okucie to łączyło boki skrzynki. Dalej przedmiot, w postaci rękojeści od pieczęci, jest dolnym okuciem rogu do picia: Żelazna szyja naczynia była związana z górną częścią rogu do picia. Łańcuch należał do zabytku, którego okucia ostatnio wymieniono. Kawałki podłużnego okucia z rowkami z jednej strony są okuciami brzegów tarczy.

Szczegółowy opis materiału

Z rozdziału powyższego wynika, że przy końcu ubiegłego stulecia w Malkowicach odkryto grób popielnicowy, bardzo bogato wyposażony. Zespół zabytków wskazuje na istnienie grobu wojownika konnego. Wyposażenie grobowe wojownika malkowickiego można podzielić na następujące grupy: 1) szczątki rogu do picia, 2) oręż, oraz zabytki związane z uzbrojeniem (wędzidło i ostrogi), 3) okucia skrzyneczki i 4) nóż.

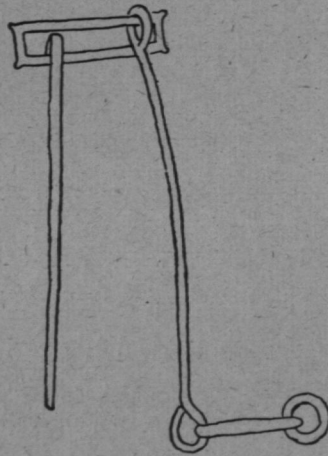
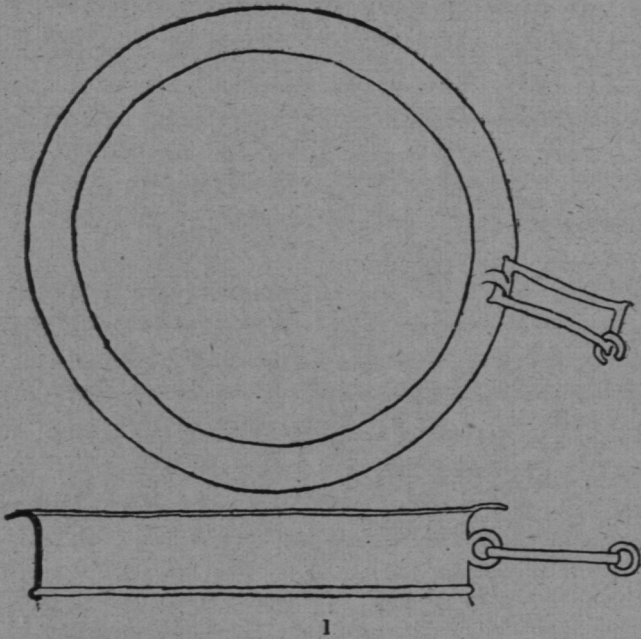
1) Szczątki rogu do picia zachowały się w postaci obu zakończeń rogu oraz ogniwa łańcuszka. Wszystkie te zabytki były wykonane z żelaza. Przy opracowywaniu materiału z Malkowic zapomniałem wynotować numerów inwentarzowych szczątków rogu do picia. Obecnie nie jestem w stanie oznaczyć tych numerów, bo zespół malkowicki został przez Niemców wywieziony do Rzeszy.

a) Górne zakończenie rogu do picia (rys. 1) o rozmiarach niezwyklej, olbrzymich. Wykonane jest w kształcie niskiego, szerokiego cylindra. Brzeg odgięty jest na zewnątrz pod kątem prostym. Z jednej strony, poniżej brzegu, przymocowane jest małe koliste ucho, przez które przechodziło ogniwo łańcuszka. Ogniwo to posiada formę prostokąta, którego wierzchołki ukształtowane są w postaci maleńkich czterech rozków. U nasady dolnej tego zakończenia rogu widoczny jest poziomy wałek. Śred. zew. otworu 12,7 cm, wew. 10,8 cm, wymiary ogniwa łańcuszka $3,4 \times 1,2$ cm.

b) Dolne okucie rogu wazowate (rys. 2), złożone jest z dwóch części: 1) nóżki i 2) tulejki, rozdzielonych pierścieniem. Podstawa nóżki płaska. Wykazuje bardzo znaczne rozszerzenie. Środkowa część nóżki jest silnie zwężona. Tulejka cośkolwiek rozszerzona w stronę wylotu, bogato profilowanego. Przez wylot tulejki przechodzi poprzeczny gwóźdź, który miał za zadanie silniej związać okucie z rogiem do picia. Wys. 6,7 cm, podstawa nóżki 2,5 cm, wylot tulejki 1,8 cm.

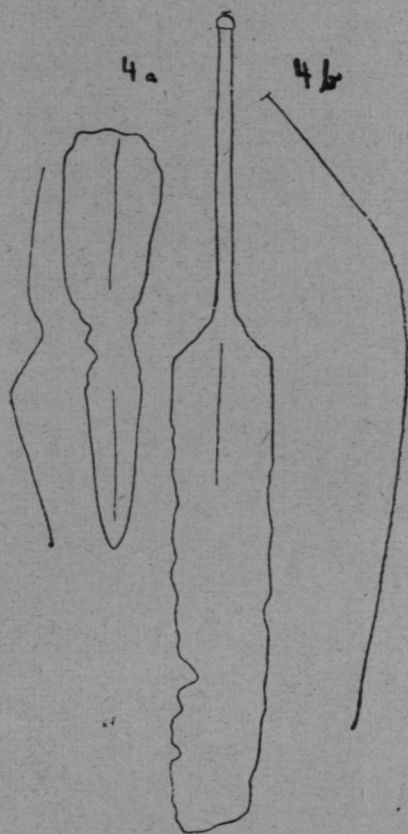
c) Łańcuszek (rys. 3) niewątpliwie służył do zawieszania rogu do picia. Złożony jest z dwóch ogniw, prostokątnych, połączonych 2 długimi pręcikami, z obu stron zagiętymi w ucha. Ogniwa prostokątne są analogiczne do ogniwa opisanego przy górnym zakończeniu rogu. Dług. pręcików 11,5 cm śred. uszek 0,8 cm, wymiary ogniw prostokątnych $3,4 \times 1,2$ cm.

d) Okucie półkuliste należało do drugiego rogu do picia. Brak go w zbiorze Ziemięckiego, co nie pozwala na przedstawienie jakiegokolwiek opisu, pozwalającego określić typ, do jakiego należał.

Rys. 1—3. Malkowice, pow. Pińczów. Szczałki okucia rogu do picia z łańcuszkiem, $\frac{1}{3}$ w. n.

2) Oręż reprezentowany był przez: a) miecz, b) dolne okucie pochwy miecza, c) dwa groty do dzid, d) tok i e) okucie tarczy. Do grupy tej należy włączyć zabytki związane z uzbrojeniem wojownika, jak f) wędziło i g) ostrogi.

Rys 4. Malkowice, pow Pińczów.
Fragmenty miecza żel. $\frac{1}{4}$ w. n.

a) Miecz (rys. 4) zachowany jest w dwóch fragmentach: 1) Rękojeść z górną częścią brzeszczotu i 2) zakończenie miecza. Rękojeść wykonana jest w postaci wąskiego pręcika, zakończonego półkulistym guzkiem. Na pograniczu rękojeści i brzeszczota widoczne są dwie wklęsłe wnęki. Zakończenie miecza kształtem zbliżone jest do długiego wąskiego kąta ostrego. Na powierzchni brzeszczota zaznaczone jest żeberko. Fragmenty miecza wskazują na rytualne gięcie. Dług. ułamka górnego 37 cm, rękojeści 17 cm, szer. brzeszczota 5,5 cm, dług. dolnego zakończenia 21 cm. Nr inw. 1216 A.

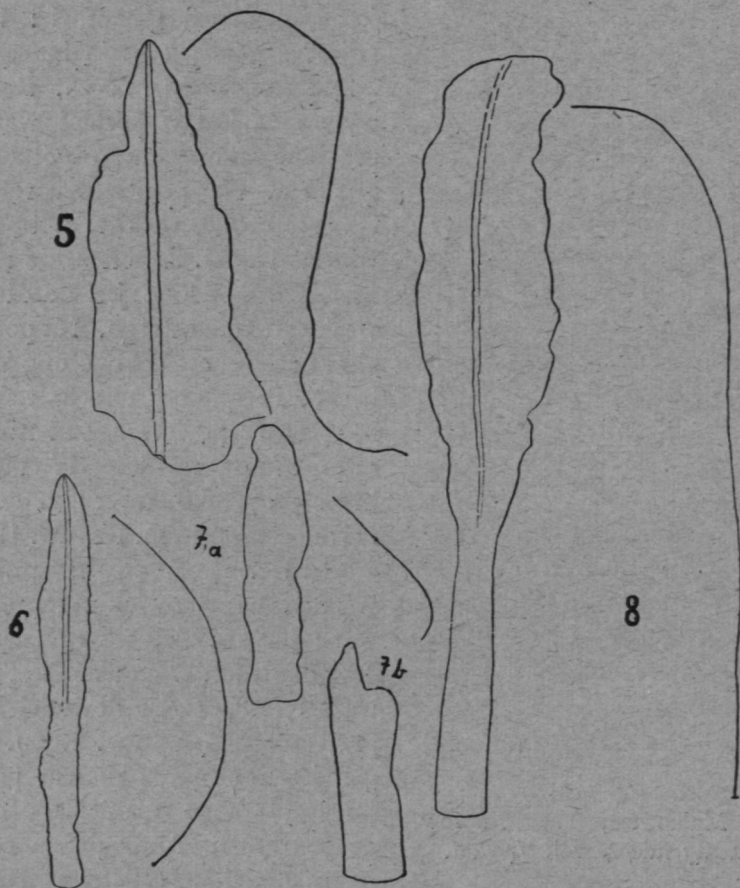
b) Zakończenie pochwy w zespole malkowickim reprezentowane jest przez dwa egzemplarze. Jedno z nich zapewne jest pochwą sztyletu, czego dowodzi kształt przedmiotu (nr inw. 1222). Drugie jest dolnym okuciem pochwy miecza, którego zakończenie zdobione jest kulką. Analogiczna ozdoba na rękojeści miecza wskazuje na

bezpośrednią łączność tych przedmiotów. Za związkiem tych zabytków przemawia jeszcze brak wzmianki o sztylcie w liście, powyżej podanym.

Okucie pochwy (rys. 10) kształtem zbliżone jest do długiego równoramiennego trójkąta. Podstawa tego trójkąta jest rozszczępiona. Wierzchołek okucia zakończony jest kulką. Przekrój poprzeczny okucia przedstawia spłaszczoną elipsę. Dług. 5,8 cm, szer. 2,3 cm, nr inw. 1221.

c) Grotów do dzid w zbiorze Ziemięckiego znaleziono pięć egzemplarzy. Z informacji w wymienionym liście wynika, że w Malko-

wicach znaleziono dwa groty do dzid, połamane i zgięte. Wobec tego z podanej cyfry grotów musimy usunąć jeden grot, który nie odpowiada cechom powyżej podanym. Pozostałe groty wykazują gięcie rytualne, wskutek tego będą musiały być wszystkie opisane.

Rys 5—8. Malkowice, pow. Pińczów. Żelazne groty oszczepów, $\frac{1}{3}$ w. n.

c 1) Grot (rys. 5) uszkodzony, z główką szeroką. Wierzchołek grotu uformowany jest w postaci kąta ostrego. Na powierzchni zabytku widoczne jest wydatne żeberko. Tulejki brak. Wygięcie rytualne esowate. Dług. 26,5 cm, szer. 7 cm, nr inw. 1215.

c 2) Grot (rys. 6) z wyszczerbionymi brzegami. Brak wierzchołka. Skrzydła długie, stosunkowo dość wąskie. Żeberko wyraźnie zaznaczone na główce. Tulejka długa, okrągła. Grot lekko zgięty rytualnie. Dług. 16,5 cm, długość tulejki około 7 cm, najw. szer. grotu 2 cm, nr inw. 1216 c.

c 3) Dwa ułamki pochodzące z jednego grotu (rys. 7). Głownia częściowo zniszczona. Wykazuje rytualne gięcie. Na powierzchni głowni nie zaznaczone jest ani żeberko ani szew. Tulejka okrągła, bardzo szeroka. Jak wynika prawie z analogicznej szerokości głowni i tulejki, grot był nieprofilowany. Wymiary jednego ułamka: długość 8,5 cm, szerokość 2,5 cm, drugiego fragmentu: długość 9 cm, szerokość 2,5 cm, nr inw. 1216 b, d.

c 4) Długi grot z wierzchołkiem ułamanym (rys. 8). Skrzydła wąskie, długie. Na powierzchni głowni widoczne żeberko. Tulejka długa, okrągła. Górna część grotu lekko łukowato wygięta. Długość 31 cm, tulejki 11 cm, najw. szerokość głowni 5,5 cm, nr inw. 1213.

d) Tok (rys. 11) jest dolnym okuciem drzewca do dzidy. Ukształtowany jest w postaci długiego, wąskiego stożka, zakończonego kulką. Wylot tulejki kolisty. Długość 9 cm, średnica wylotu tulejki 1,4 cm, nr inw. 1223.

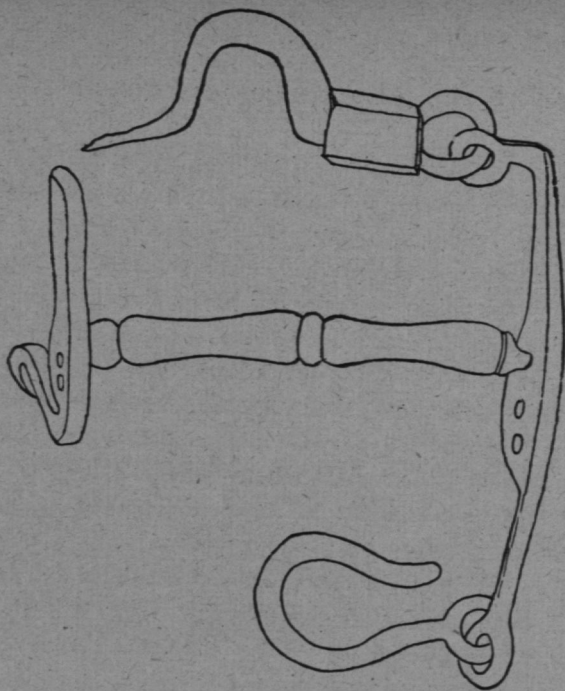
e) Po tarczy wojownika zachowały się okucia przykrawędne (rys. 12). Okucia te wykonane są w formie długich, wąskich, rynienkowatych blaszek. W zespole grobowym z Małkowic takich okuć do tarczy odkryto sześć w ułamkach. Długość poszczególnych fragmentów: 7,5 cm, 5,9 cm, 5,8 cm, 5,2 cm, 4,5 cm, 3 cm, oraz średnica ułamków 0,6 cm. Nr inw. 1219 A—F.

f) Wędzidło (rys. 9) żelazne złożone jest z dwóch różnych płytek bocznych, połączonych profilowanym prętem poziomym. Jedna z nich wykazuje znaczne rozszerzenie w części środkowej. W rozszerzeniu tym widoczne są dwa otwory, położone ponad sobą. Zakończenia tej płytki bocznej różnią się znacznie pomiędzy sobą. Zakończenie górne zagięte jest w koliste ucho, przez które przechodzi pręt łukowato zakrzywiony. Zakończenie dolne wygięte jest pod kątem prostym. Podobnie jak górne, zakończone jest kolistym uchem. Na zakończeniu dolnym zawieszony jest wisior, u nasady ucha silnie zgrubiały. Środkowa część wisiora łukowato wygięta.

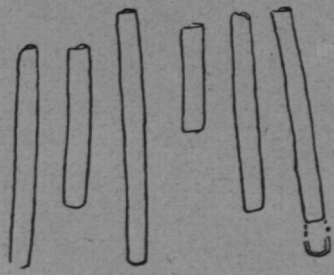
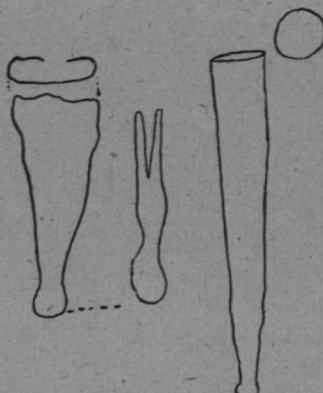
Druga płytka boczna, położona po przeciwnej stronie wędzidła, wykazuje odmienne ukształtowanie. Płytkę tę w środkowej części zgięta jest pod kątem prostym. Część ta jest nieznacznie rozszerzona. Brak jest wisiorów oraz zakończeń w postaci uszek. Długość poziomego pręta wędzidła 12 cm, długość płytki bocznej 14 cm, nr inw. 1230 A.

g) Ostrogi z zakończeniami guzkowatymi. Zabytki te zaginęły. Z informacji zawartej w liście wynika, że miały bodźce stożkowate.

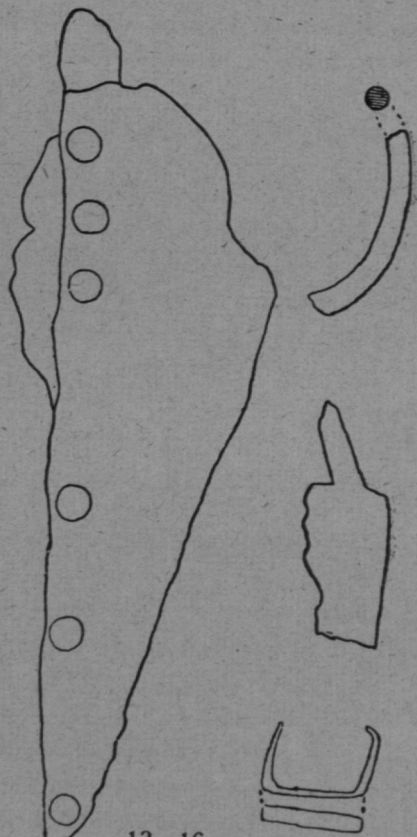
3) Szczątki skrzyńeczki zachowały się w postaci: a) blachy brązowej, b) okucia prostokątnego i c) kółka brązowego do podnoszenia pokrywy.

9

10—12

13—16

Rys. 9—16. Malkowice, pow. Pińczów. 9, wędzidło żel., 10, dolne okucia pochwy miecza żel., 11, dolne okucie oszczepu żel., 12, boczne okucia żel. tarczy, 13, brąz. okucie szkatułki, 14 fragm. kółka brąz., 15, fragm. noża żel., 16, okucie żel. — $\frac{1}{2}$ w. n.

a) Okucie brązowe (rys. 13) złożone jest z blachy brązowej połączonej z blachą żelazną przy pomocy nitów z główkami półkulistymi. Blacha brązowa jest większa od blachy żelaznej. Obie blachy są płaskie. Nie wykazują żadnych krzywizn. Dług. blachy brązowej 22 cm, najw. szer. 5,5 cm, nr inw. 1199 a.

b) Okucie prostokątne (rys. 14) z jednym bokiem otwartym. Wykonane jest z blachy żelaznej, taśmowatej. W liście jest podana mylna informacja, jakoby należało do rękojeści lub do zawieszania miecza. Wymiary 2,7 x 2 cm, nr inw. 1226.

c) Kółko brązowe (rys. 15) do podnoszenia pokrywy skrzyneczki. Zachowane jest w dwu ułamkach. Poprzeczny przekrój kółka kolisty. W liście powyżej podanym istnieje wzmianka jakoby kółko było bransoletą. Pierwotna średn. około 8 cm, grub. 0,5 cm, nr inw. 1199 d.

4) Nóż żelazny (rys. 16) z trzonkiem ukośnie osadzonym. Od strony ostrza trzonek przechodził w brzeszczot pod kątem ostrym, natomiast od strony tyłca — pod kątem rozwartym. Brzeszczot ułamany. Dług. 6,5 cm, szer. 2 cm, nr inw. 1217.

Chronologia zabytków

W rozdziale tym podam dokładną chronologię poszczególnych zabytków z Malkowic, w porządku analogicznym, jak w poprzednim rozdziale.

Po rogu do picia zachowały się zakończenia górne i dolne oraz łańcuszek. Do pierwszego zabytku nie zdołano wyszukać dokładnej analogii. Pewne pokrewieństwo, jak wygięcie brzegu i wałek u nasady okucia, przypomina formę, znalezioną w miejscowości Strach pow. Podiebrady w Czechach. Zabytek ten jest datowany na pierwsze dziesiątki pierwszego stulecia naszej ery².

Dolne okucie rogu kształtu wazowatego, różni się od innych znanych nam egzemplarzy brakiem brzuszka nad podstawą okucia oraz bogatym profilowaniem okucia. Najwięcej podobieństwa wykazuje z egzemplarzem ze stanowiska Z I i V pow. Jičín w Czechach. Preidel datuje go na drugą połowę I stulecia³. Współczesny z tym okuciem jest okaz z Reissau, pow. niemiecki na Śląsku⁴. Z terenów Wielkopolski znamy wazowate okucie rogu do picia z II stulecia po Chr.; dowodem

² Preidel H., *Die germanischen Kulturen in Böhmen und ihre Träger*, Kassel 1930, t. I, str. 204, ryc. 227.

³ *O. c.*, t. I, str. 201, ryc. 223.

⁴ Jahn M., *Zur Herkunft der schles. Wandalen*, „Mannus-Bibliothek”, nr 22, str. 82, ryc. 13.

jest stanowisko grobowe z Żegocina pow. jarociński⁵. Tego rodzaju okucia bardzo późno docierają do krajów nadbałtyckich. Tam datowane są na czas po 200 r.⁶

Łańcuch podobnie jak okucia, również reprezentuje oryginalną formę. Ukształtowanie rozków na ogniwach nieznane nam jest z łańcuchów, ale ze sprzączek prostokątnych, znalezionych w Czechach. Pochodzą one z pierwszej połowy I w.⁷ Długie pręciki, łączące ogniwa prostokątne nie posiadają ścisłych odpowiedników. Pewne podobieństwa wykazują pręciki łańcucha, znalezionego w Hankenbostel Celle w Hanowerze, odkryte razem z umbem typu VI Jahna⁸, następnie w Mściszowicach pow. kartuski⁹, oraz w Gotlandii¹⁰. Łańcuch z Hankenbostel Celle, na podstawie umba datowany, jest na drugą połowę II w.¹¹. Mniej więcej z tego samego czasu pochodzi zespół gotlandzki, odnoszony do wczesnego okresu rzymskiego. Najpóźniejszy jest grób z Mściszowic, pochodzący z późnego okresu rzymskiego.

Okucie półkuliste z drugiego rogu do picia uległo zagubieniu. Nieznana forma tego okucia zmusza nas do wyłączenia go z naszych rozważań.

Na podstawie datowania poszczególnych części rogu do picia możemy oznaczyć chronologię całego zabytku. Górne zakończenie rogu pochodzi z pierwszych dziesiątków lat I w., natomiast dolne okucie datowane jest na drugą połowę tego samego stulecia. Najmniej uchwytna jest chronologia łańcuszka. Rożki ogniwi prostokątnych można oznaczyć na pierwszą połowę I w., natomiast pręciki łączące ogniwa należą do mało typowych zabytków, bo znane są prawie przez cały okres rzymski. Z danych tych można w przybliżeniu ustalić używanie rogu do picia na połowę I w. po Chr.

Oręż reprezentują: miecz, okucie pochwy miecza, groty, tok oraz okucia tarczy. Do tej grupy zaliczyliśmy jeszcze zabytki związane z uzbrojeniem, jak wędzildo i ostrogi.

⁵ Jamka R., *Zabytki z okresu rzymskiego z Żegocina pow. jarociński*, „Przyczynki do pradziejów Polski zachodniej”, Poznań 1937, odb. str. 3.

⁶ Moora H., *Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr.* Tartu, 1938, str. 481.

⁷ Preidel H., *Die germ. Kulturen*, t. I, str. 217, ryc. 243.

⁸ Willers H., *Die römischen Bronzeimer von Hemmoor*, Hannover-Leipzig 1901, str. 77.

⁹ La Baume W., *Urgeschichte der Ostgermanen*, Danzig 1934, str. 130—131.

¹⁰ Almgren O., Nerman B., *Die ältere Eisenzeit Gotlands*, Stockholm 1923, tab. X, ryc. 149—151.

¹¹ Jahn M., *Die Bewaffnung der Germanen in der älteren Eisenzeit etwa von 700 v. Chr. bis 200 n. Chr.*, „Mannus-Bibliothek” XX, Würzburg 1916, str. 178.

Miecze z wąską rękojeścią charakterystyczne są dla okresu wczesnorzymskiego¹². Chronologię tę potwierdza półkulisty guzek na zakończeniu rękojeści miecza¹³. Do tego samego okresu należy dolne okucie pochwy miecza, zakończone kulką¹⁴. Groty do dzid nieprofilowane charakterystyczne są dla pierwszego wieku¹⁵. Drugi rodzaj grotów z skrzydłami bardzo szerokimi znany jest nam z drugiej połowy II stulecia. Dowodem jest analogiczny grot znaleziony w gr. 29 w Nasowicach, pow. głogowski, na Śląsku. Zespół tego grobu jest złożony z umba typu VI i imacza typu VIII Jahna oraz innych zabytków¹⁶. Formy imacza¹⁷ i umba¹⁸ datują na czas powyżej podany. Toki czyli dolne okucia drzewca dzidy znane nam są z okresu późnolateńskiego i wczesnej fazy starszego okresu rzymskiego¹⁹. Rynienkowate okucia tarczy są zabytkami nietypowymi, bo znane są zarówno w starszym jak w późnym okresie rzymskim²⁰.

Wędzidło reprezentuje formę nieznaną na ziemiach polskich. Podobne formy występują na terenie Bułgarii w środkowym okresie lateńskim²¹. Na obszarze prowincyj rzymskich znane nam jest z I w. naszej ery²². Ostrogi należą do zabytków zagubionych, z tego powodu musimy je wyłączyć z naszych rozważań.

Okucie skrzyneczki zaliczamy do zabytków mało charakterystycznych. W zespołach zwartych występują w I i w II w. po Chr.²³. Kółko brązowe nie należy do zabytków typowych. Okucie taśmowate, prostokątne odkryto w Nasowicach w gr. 1, w towarzystwie umba i imacza, odpowiadającym typom VI Jahna²⁴. Tego rodzaju umba²⁵ jak i imacze²⁶ datowane są na pierwszą połowę II stulecia.

¹² O. c., str. 128.

¹³ O. c., str. 127, ryc. 143 a.

¹⁴ O. c., str. 129.

¹⁵ O. c., str. 81.

¹⁶ Tackenberg K., *Die Wandalen in Niederschlesien*, „Vorgeschichtliche Forschungen”, t. I, zesz. 2, Berlin 1925, tab. XVII, 12.

¹⁷ Jahn, *Die Bewaffnung*, str. 178.

¹⁸ O. c., str. 191.

¹⁹ O. c., str. 90.

²⁰ O. c., str. 199.

²¹ „Izwestija na bułgarskija Archeologičeski Institut”, Sofia 1932—33, t. VII, str. 352, ryc. 100.

²² Saglio E., *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, Paris 1918, t. II, str. 1339, ryc. 3294.

²³ Preidel, *Die germ. Kulturen*, t. I, str. 280—281.

²⁴ Tackenberg, *Die Wandalen*, str. 29, tab. XII, 17.

²⁵ Jahn, *Die Bewaffnung*, str. 178.

²⁶ O. c., str. 178.

Nóż uważamy za najpóźniejszy zabytek zespołu malkowickiego. Analogiczne noże z ukośnym trzonkiem odkryto w Gubinie, pow. ścieniawski, w gr. 3²⁷, oraz w Kopkach, pow. niski, w gr. 8²⁸. Zabytkom tym towarzyszyły zapinki z podwiniętą nóżką, pochodzące z III w. naszej ery.

Zabytki, wchodzące w skład zespołu malkowickiego, odznaczają się dość wielką rozpiętością czasową. Celem dokładnego zamknięcia omawianego grobu w ramy czasowe, musimy dokładnie zestawić chronologię poszczególnych zabytków. Do najwcześniejszych form należą wędzidło i tok. Początkami swymi sięgają wgląd okresu lateńskiego. Jako końcową granicę używania tych zabytków można podać całe pierwsze stulecie, względnie wczesną fazę tego stulecia. Ze względu na brak większej ilości typowych form lateńskich, granice czasowe najpóźniejszego używania tych przedmiotów będą podstawą do dalszego rozpatrywania chronologii zespołu malkowickiego.

Mniej więcej współcześnie z tokiem i wędzidłem był noszony róg do picia. Datowany był na połowę I stulecia. Dla następnego wieku typowymi mają być szczątki okuć skrzyneczki. Najpóźniejszym przedmiotem jest nóż z rękojeścią ukośną; pochodzi on z III w. Oręż, jak miecz z okuciem pochwy i groty do dzid, należy do najmniej typowych form, bo znane nam są one z wczesnego okresu rzymskiego. Dla naszych rozważań bez żadnej wartości są okucia tarczy. Występują one zarówno w wczesnym jak późnym okresie rzymskim. Chronologia materiału powyżej podanego wskazuje na istnienie wielkiej różnicy czasowej pomiędzy poszczególnymi zabytkami.

Celem dalszego zacieśnienia ram chronologicznych zespołu malkowickiego, trzeba zwrócić uwagę na jakość poszczególnych form. W związku z tym musimy zabytki malkowickie podzielić na dwie grupy: 1) wyroby miejscowe i 2) wyroby obce. Wyroby miejscowe są bardzo rozpowszechnione na naszych ziemiach, wskutek tego przy oznaczaniu chronologii będą posiadały charakter drugorzędny. Wyroby takie, jak miecz z okuciem, groty do dzid, tok, nóż, okucia tarczy i skrzynki, znane nam są z licznych stanowisk okresu rzymskiego. Druga grupa materiału, jak wędzidło i szczątki rogu do picia, należą do wyrobów znacznie rzadszych. Uwaga ta specjalnie odnosi się do węd-

²⁷ Seger H., *Ein schlesischer Begräbnisplatz des 3. Jahrhunderts n. Chr. bei Köben a. d. Oder*, „Schlesiens Vorzeit“, Breslau, t. VI, tab. VIII 15.

²⁸ Jamka R., *Cmentarzysko w Kopkach pow. niski na tle okresu rzymskiego w Małopolsce zachodniej*, „Przegląd Archeologiczny”, Poznań 1934, t. V, str. 30, ryc. 9, nr 6.

dzidła, które jest unikatem na ziemiach polskich. Wyroby te są pochodzenia obcego; dopiero za pośrednictwem stosunków handlowych dotarły do Małopolski zachodniej. Na tych zabytkach musimy oprzeć chronologię grobu wojownika z Malkowic. Wyroby te zamykają zespół malkowicki w granicach pomiędzy połową a końcem pierwszego stulecia pochrystusowego. Granice te pozwalają na nawiązanie do wyrobów II w. Daleko poza te ramy chronologiczne wychodzi tylko nóż z skośną rękojeścią. Chronologię tego zabytku w stosunku do innych form zespołu malkowickiego musimy uważać za mało wartościową, bo może nie należą do zabytków przewodnich okresu rzymskiego.

Trzeba parę słów poświęcić pochodzeniu wyrobów obcych. Wędzidło w postaci litery „H” jest nieznanne na terenach polskich ani sąsiednich. Odkrycie podobnych form w Bułgarii w zespole środkowolateńskim przemawia za jego celtyckim pochodzeniem, bo ziemie bułgarskie w tym czasie były zajęte przez Celtów. Przetrawanie tego rodzaju wyrobów na obszarze rzymskim w I stuleciu naszej ery, wskazywałoby mogło na przetrwanie przeżytków celtyckich w czasach pochrystusowych. Niewielka ilość znanych nam tego rodzaju form nie pozwala oznaczyć centrum ich fabrykacji.

Daleko prościej przedstawia się kulebka rogów do picia. Wielkie zagęszczenie tego rodzaju zabytków na terenie Czech świadczy o ich pochodzeniu. Dowodem jest kilkanaście stanowisk, które dostarczyły szczątków kilkudziesięciu egzemplarzy²⁹. W literaturze prehistorycznej istnieje tendencja przyjmowania Markomanów, plemienia germańskiego, jako twórców tego rodzaju przemysłu³⁰. Mniemanie to, nie dostatecznie ugruntowane, zostało przyjęte bez żadnych zastrzeżeń. Przede wszystkim nie udowodniono wysokiego poziomu wyrobów markomańskich na obszarze pierwotnej kolebki, położonej nad Renem. Następnie nie zdołano przeprowadzić nawiązań pomiędzy tego rodzaju przemysłem markomańskim nad Renem z okresu lateńskiego a przemysłem markomańskim w Czechach z czasów pochrystusowych. Przy przedstawianiu kultury markomańskiej w Czechach, prehistorycy zupełnie zapominają o Celtach, ujarzmionych przez germańskich zdobywców tuż przed Chr. W związku z tymi uwagami można mniemać, że kultura okresu rzymskiego, wspaniale rozwinięta w Czechach, jest dziełem podbitej ludności celtyckiej, a nie wytworem samodzielnym napływowego ludu markomańskiego. Dowodzić tego może wysoki poziom

²⁹ Preidel, *Die germ. Kulturen*, t. I, str. 198—205.

³⁰ Almgren O., *Zur Bedeutung des Markomannenreichs in Böhmen für die Entwicklung der germanischen Industrie in der frühen Kaiserzeit*, „Mannus”, Würzburg 1913, t. V, str. 265—278.

kultury celtyckiej w Czechach przed podbojem Celtów przez wymienione plemię germańskie. Najprawdopodobniej należy przypuszczać, że kultura ujarzmionej ludności celtyckiej musiała dostosować się do gustu zwycięzców. Analogią mogłaby być kultura scytyjska nad Morzem Czarnym. Powyższe uwagi zgodne są z poglądem niedawno wygłoszonym³¹ o zachowaniu odrębności etnicznej Celtów od Markomanów w Czechach włąb czasów pochrystusowych. Sprawa ta wymaga specjalnych studiów, któreby rzuciły krytyczne oświetlenie na przece-nioną rolę ludów germańskich, jak Markomanów i Gotów, w kulturach okresu rzymskiego.

Zabytki obce w zespole malkowickim mają jeszcze wielką wartość dla Małopolski zachodniej w okresie rzymskim. Należą bowiem do najwcześniejszych importów, znalezionych nad górną Wisłą. Wędzidło najprawdopodobniej najpierw zostało przywiezione do Czech, skąd razem z rogiem do picia dotarło do Malkowic. Stosunkowo niewielka ilość zabytków obcego pochodzenia, odkryta w zespole, przemawia za miejscowym pochodzeniem wojownika konnego z Malkowic. Szczątki jego po spaleniu pochowano w drugiej połowie I stulecia. Musiał on należeć do znaczniejszych wojów, bo pierwsze wyroby obce były w nadzwyczajnej cenie u mieszkańców dorzecza górnej Wisły.

RÉSUMÉ

En 1938 l'Institut d'Archéologie Préhistorique à l'Université de Varsovie devint possesseur des objets préhistoriques d'origine inconnue, appartenant à M. Ziemięcki, archéologue polonais de la deuxième moitié du XIX siècle. Suivant la correspondance de cet archéologue on est arrivé à fixer le lieu de découverte d'une partie de cette collection à Malkowice, distr. Pińczów.

Le mobilier funéraire se composait de restes d'une corne à boire munie d'une chaînette, d'une épée dont le fourreau était ferré au bas, de deux pointes de lance, d'une ferrure du bas d'une lance, d'une ferrure latérale d'un bouclier, d'un mors, de ferrures d'une cassette et d'un couteau.

Les plus importants de ces objets sont: la corne et le mors, produits de provenance étrangère. La corne a été fabriquée en Bohême où la fabrication de ces outils était très développée. Le mors est d'origine celtique. Ces trouvailles datent la tombe de Malkowice à la deuxième moitié du I-er siècle après J. Chr.

³¹ Beninger E., Freising H., *Die germanischen Bodenfunde in Mähren, Reichenberg 1933*, str. 110.